

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.4>

Шпомер А. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Костюченко Н. Д.,

здобувачка вищої освіти IV курсу бакалаврату
юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СКЛАД СУДОВИХ ВИТРАТ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті досліджено питання поняття, видів та складу судових витрат у господарському процесі. Наголошено на тому, що проблема витрат у судових процедурах завжди тісно пов'язана з гарантуванням доступності судового захисту для фізичних та юридичних осіб, які порушують чи оскаржують свої права та законні інтереси. В контексті подальшого реформування судової системи в Україні це стає особливо актуальним питанням.

Особливу увагу, в рамках дослідження, присвячено визначенню поняття судових витрат в господарському процесі та наведено відповідні погляди науковців. На основі аналізу положень господарського процесуального законодавства та поглядів дослідників, щодо поняття судових витрат в господарському процесі, запропоновано авторське визначення поняття «судові витрати в господарському процесі».

В науковій статті проаналізовано положення Закону України «Про судовий збір» на предмет видів судових витрат, а також відповідно проаналізовано судову практику щодо особливості розподілу судових витрат між учасниками господарського провадження, а також відповідно справляння судового збору. На думку авторів, приклади судової практики, наведені у публікації, демонструють важливість правильного розрахунку судового збору і врахування розміру ставок на момент подання відповідної заяви, що при недотриманні правил може призвести до неправомірних рішень та вимагати повторного розгляду справи.

Також в рамках статті визначено, що розгляд справи в господарському процесі може вимагати різних видів витрат, включаючи судовий збір, витрати на професійну правничу допомогу, витрати на залучення свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведення експертизи, а також витрати, пов'язані з витребуванням доказів та проведенням інших процесуальних дій. У роботі досліджено кожний із видів судових витрат та визначено особливості використання того чи іншого виду.

В науковому дослідженні було зроблено висновок, що судові витрати в господарському судочинстві мають свою важливу роль у забезпеченні фінансування судової системи та стимулюванні зацікавлених осіб вирішувати свої спори відповідно до закону в позасудовому порядку.

Key words: *судові витрати, судовий збір, правнича допомога, кошти, судова практика.*

Shpomer A. I., Kostiuchenko N. D. The concept, types and composition of court costs in the economic process

Abstract. This scientific article examines the issue of the concept, types and composition of court costs in the economic process. It is emphasized that the issue of costs in court procedures is always closely related to guaranteeing the availability of legal protection for individuals and legal entities who violate or challenge their rights and legitimate interests. In the context of the further reform of the judicial system in Ukraine, this becomes a particularly relevant issue.

Special attention in the framework of the study is devoted to the definition of the concept of court costs in the economic process and the corresponding views of scientists are given. On the basis of the analysis of the provisions of economic procedural legislation and the views of researchers regarding the concept of court costs in the economic process, the author's definition of the concept of "court costs in the economic process" is proposed.

The scientific article analyzed the provisions of the Law of Ukraine "On Court Fees" on the subject of types of court costs, as well as analyzed judicial practice, where the peculiarities of the distribution of court costs between participants in economic proceedings, as well as, accordingly, the payment of court fees, were

analyzed. In our opinion, examples of judicial practice demonstrate the importance of correctly calculating the court fee and taking into account the amount of the rates at the time of submitting the relevant application, and failure to comply with the rules can lead to illegal decisions and require a retrial of the case.

Also, within the framework of the article, it is determined that consideration of a case in an economic process may require various types of expenses, including court fees, expenses for professional legal assistance, expenses for the involvement of witnesses, specialists, translators, experts and conducting an examination, as well as expenses related to demanding evidence and carrying out other procedural actions. The work examines each of the types of court costs and identifies the specifics of using one or another type.

In addition, also within the framework of this scientific article, it was concluded that court costs in economic litigation have an important role in ensuring the financing of the judicial system and stimulating interested parties to resolve their disputes in accordance with the law.

Key words: *court costs, court fee, legal aid, funds, court practice.*

Вступ. Витрати, пов'язані з судовими процедурами, займають особливе місце в господарському процесі. Ці фінансові ресурси витрачаються під час розгляду і вирішення справ в господарських судах, і вони покладаються на сторін справи, третіх осіб та осіб, котрі заявляють самостійні вимоги. Основна мета цих витрат полягає в компенсації державі витрат, пов'язаних із розглядом справ у суді, та стимулюванні зацікавлених сторін вирішувати свої конфлікти відповідно до закону без потреби звертатися до суду.

Питання про оплату судового збору та розподіл судових витрат є актуальними для кожної особи, яка звертається до суду, щоб захистити свої порушені права, свободи чи інтереси. У ситуації введення воєнного стану це питання є дуже важливим через те, що фізичні та юридичні особи зазнали і далі зазнають втрат внаслідок військових дій, однак Верховною Радою України не були внесені зміни до чинного законодавства для полегшення їх доступу до суду, зокрема шляхом зниження розмірів судового збору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці поняття, видів та складу судових витрат у господарському процесі були присвячені праці таких вчених, як: Богля С.С., Сакара Н.Ю., Балюк І.А., Богомола О.В., Коваленко Т.С. та інших.

Виклад основного матеріалу. Держава несе значні витрати на організацію діяльності судів з розгляду і вирішення спорів, а також на забезпечення правосуддя. Як правило, ці витрати потрібні для належного утримання судової системи, матеріально-технічного забезпечення судів. Крім того, при вирішенні справ, для повного їх всебічного розгляду необхідна участь осіб, які сприяють здій-

сненню правосуддя, діяльність яких потребує матеріальної компенсації. Було б неправильно покладати всі судові витрати на державу, тому законодавством на осіб, в інтересах яких розглядаються й вирішуються спори в судах, покладається обов'язок частково відшкодувати витрати на судочинство.

Законодавець не дає чіткого визначення поняттю «судові витрати», що викликає численні дискусії серед науковців-правників. Так, одні підтримують думку, що судові витрати це витрати, які несуть сторони при розгляді справи, інші вважають, що судовими витратами називають кошти, що виділяються державою на здійснення правосуддя і покладаються законом на сторони, третіх осіб із самостійними вимогами.

Так, С.С. Богля визначає судові витрати, як частину витрат держави на здійснення правосуддя, покладену законом на сторони і третіх осіб з метою їхньої компенсації, спонукання до добровільного виконання обов'язків і запобігання необґрунтованим зверненням до суду [1, с. 13].

У свою чергу, Н.Ю. Сакара зазначає, що існуючі визначення судових витрат можуть бути неповними, оскільки вони обмежуються лише витратами осіб, які беруть участь у судовому процесі, та державними видатками. На думку науковця, судові витрати повинні включати в себе витрати сторін, їхніх представників, а також витрати, пов'язані із діяльністю свідків, експертів, перекладачів, судових експертів та інші пов'язані витратами. Варто зазначити, що Н.Ю. Сакара не погоджується із тим, що метою судових витрат є компенсація витрат на правосуддя, так як витрати на утримання судів і так фінансуються з Державного бюджету [2, с. 20].

І.А. Балюк визначає, що інститут судових витрат є самостійним інститутом господарського процесуального права і представляє собою сукупність норм, що регулюють усі основні питання судових витрат у господарському процесі. Вони досить детально регламентують види судових витрат у господарських справах, їх розподіл між сторонами, стягнення тощо. Ця обставина підтверджує, що це не просто сукупність процесуальних норм, які регламентують певні фрагменти господарського процесу, а їх система, що забезпечує відносно завершене регулювання більшості аспектів процесуальних відносин [3, с. 45].

В свою чергу, потрібно звернути увагу на погляди Т.С. Коваленко. Науковець зазначає, що під судовими витратами варто розуміти витрати осіб, які беруть участь у розгляді справи, а у разі їх звільнення від сплати судових витрат – витрати держави на здійснення правосуддя [4, с. 201].

Відтак, судові витрати представляють собою грошові кошти, які витрачаються на покриття витрат, пов'язаних із розглядом та вирішенням справ у господарському судочинстві та покладаються на різних суб'єктів, включаючи сторони справи, третіх осіб з самостійними вимогами, задля відшкодування їх державі.

Відповідно до ст. 123 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. У свою чергу витрати, пов'язані з розглядом справи поділяються на:

- 1) на професійну правничу допомогу;
- 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;
- 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду [5].

Поняття, засади, розмір та порядок, повернення і звільнення від сплати судового збору визначається Законом «Про судовий збір» від 08.07.2011 (далі – Закон). Відповідно до

вищезазначеного закону судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат. Згідно ст. 4 Закону судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, – у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі [6].

Правильний розрахунок судового збору у відповідності до чинного законодавства є дуже важливим і впливає на результат вирішення справи. Так, Господарський суд Одеської області 02.12.2020 року розглянув позов ОСОБИ_1 та задовольнив його повністю, визнавши недійсним рішення загальних зборів ОСББ «Піонер 2007» та стягнув судовий збір з цієї організації на користь ОСОБИ_1. Далі було подано апеляційну скаргу на це рішення.

Проте, під час розгляду апеляційної скарги, апеляційний господарський суд помилково розрахував розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 2021 рік, замість розміру, який був встановлений на час подання позовної заяви в 2020 році. Ця помилка призвела до неправомірного повернення апеляційної скарги ОСББ «Піонер 2007».

Верховний суд України у своїй Постанові від 12.11.2021 у цій справі № 916/3454/20 наголосив на тому, що розрахунок судового збору повинен відбуватися на підставі розміру ставки, що підлягала сплаті при поданні відповідної заяви [7]. Таким чином, розрахунок до розміру прожиткового мінімуму на 2021 рік було неправомірним. У зв'язку з вищезазначеними помилками, Верховний Суд вирішив скасувати ухвалу апеляційного господарського суду та передати справу на повторний розгляд до суду апеляційної інстанції.

Іншим видом судових витрат є витрати на професійну правничу допомогу. Відповідно до ст. 126 ГПК витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги

за рахунок держави. Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:

1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг) – витрати можуть змінюватися в залежності від складності конкретної справи та обсягу виконаних адвокатом робіт. Якщо справа має багато аспектів або вимагає значного обсягу робіт та послуг адвоката, витрати можуть бути більшими;

2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг) – витрати можуть бути обчислені в залежності від часу, який адвокат витратив на справу. Адвокати зазвичай встановлюють годинну ставку, і загальні витрати обчислюються відповідно до кількості годин, витрачених на роботу над справою;

3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт – ця величина визначається на основі обсягу робіт, які виконані адвокатом. Це може включати в себе підготовку документів, консультації, представництво в суді та інші послуги, які адвокат надав стороні;

4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи [5].

Розгляд справи може вимагати залучення свідків, експертів, перекладачів та інших спеціалістів. Витрати на їх послуги та проведення експертизи також належать до судових витрат. У зв'язку з викликом свідка відшкодовуються витрати пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту чи орендою житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. При залученні експерта, спеціаліста чи перекладача вони отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

Наступним видом витрат є витрати пов'язані з розглядом справи, це витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи. Відповідно до ч. 1 ст. 128 ГПК України особа, яка надала доказ на вимогу суду, має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат, пов'язаних із наданням такого доказу.

Розмір грошової компенсації визначає суд на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат [5]. Розглянемо їх детальніше.

Витрати на витребування доказів – включають в себе витрати на отримання, підготовку та представлення доказів суду. Наприклад, це можуть бути витрати на виклик свідків, експертів, перекладачів або інших осіб, які можуть допомогти представити докази по справі.

Огляд доказів за їх місцезнаходженням – у деяких випадках може вимагатися проведення огляду доказів на їхньому місцезнаходженні. Це може включати в себе витрати на подорожі, проживання та інші витрати, пов'язані з оглядом доказів.

Забезпечення доказів – витрати на забезпечення доказів можуть включати в себе витрати на лабораторні дослідження, документацію, технічне обладнання або інші засоби, необхідні для збору та представлення доказів справи.

Інші дії, необхідні для розгляду справи – це може включати в себе будь-які інші витрати, пов'язані з розглядом справи, такі як витрати на виклик свідків, експертів, адвокатів та інші види дій, які допомагають суду винести об'єктивне та справедливе рішення.

Розмір грошової компенсації для осіб, які надали доказ на вимогу суду, визначається судом на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат. Це означає, що суд розглядає витрати, які були зроблені для надання доказів, та приймає рішення щодо компенсації відповідно до встановлених обставин та обсягу витрат.

До судових витрат також включаються витрати, пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду. Ці витрати можуть включати в себе різноманітні дії та витрати, які здійснюються сторонами справи або їх представниками з метою забезпечення ефективного та справедливого розгляду справи в суді.

Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 3 Закону «Про судовий збір», судовий збір не справляється за подання заяви про ухвалення додаткового судового рішення. Важливо зазначити, що

Законом не встановлено розміру ставки судового збору за подання касаційної скарги до господарського суду на додаткове рішення.

Відповідно до ст. 129 ГПК судовий збір покладається:

1) у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, – на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо судом відхилено частину пропозицій кожної із сторін;

2) у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – на сторону пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Судовий збір, від сплати якого позивач у встановленому порядку звільнений, стягується з відповідача в дохід бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати судового збору.

Якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судового збору, судовий збір, сплачений відповідачем, компенсується за рахунок держави в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Так, при розгляді справи ТОВ «Біо Електрикс» ставилося питання щодо розподілу судових витрат, зокрема витрат на професійну правничу допомогу в сумі 28 000,00 грн, за додатковим рішенням Східного апеляційного господарського суду. Так, Товариство з обмеженою відповідальністю «Біо Електрикс» звернулось до Господарського суду Харківської області із позовом до Приватного акціонерного товариства «Науково-технічне підприємство «Укрпроменерго» про стягнення 1 700 000,00 грн. безпідставно набутих грошових коштів.

Апеляційним судом по справі встановлено, що вартість однієї години виконаної роботи за цією додатковою угодою не може бути меншою ніж 3 500,00 грн. без ПДВ, відповідальною особою за надання професійної правової допомоги замовнику за цією додатковою угодою на умовах, встановлених основним договором з числа адвокатів вико-

навця призначається адвокат Баранов Тарас Олегович (свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю ЗП № 001063 від 28.04.2015) та адвокат Чижик Катерина Михайлівна (свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю ХВ № 002432 від 27.05.2020), а підставою для проведення розрахунків є акт виконаних робіт (надання послуг).

Суд зазначив, що факт надання адвокатських послуг на суму 11 500,00 грн. підтверджується актом виконаних робіт від 02.03.2021 № 3 за договором про надання професійної правничої допомоги № 3536-17 від 25.10.2017 та додатковою угодою № 6 від 17.09.2020. Проте, Верховний суд України зазначив що така касаційна скарга не є об'єктом справляння судового збору, оскільки Законом не було визначено розмір ставки судового збору для цього конкретного випадку [8].

Отже, судовий збір у даному випадку не справлявся за подання касаційної скарги стосовно додаткового рішення апеляційного суду, яке стосувалось розподілу судових витрат на професійну правничу допомогу. Справа підкреслює важливість точного визначення об'єкту та розміру судового збору згідно з відповідними нормами законодавства.

Висновки. Отже, в процесі дослідження поняття, видів та складу судових витрат в господарському процесі, вважаємо за потрібне зробити деякі висновки.

Узагальнююче визначення судових витрат в господарському процесі можна сформулювати як грошові кошти, які витрачаються на покриття витрат, пов'язаних із розглядом та вирішенням справ у господарському судочинстві та покладаються на різних суб'єктів, включаючи сторони справи, третіх осіб з самостійними вимогами задля відшкодування їх державі, а у разі їх звільнення від сплати судових витрат – витрати держави на здійснення правосуддя в господарському процесі.

В рамках дослідження проаналізовано види та склад судових витрат в господарському процесі. Зроблено висновок, що розгляд справи може вимагати різних видів витрат, включаючи судовий збір, витрати на

професійну правничу допомогу, витрати на залучення свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи, а також витрати, пов'язані з витребуванням

доказів та проведенням інших процесуальних дій. Правильне визначення розміру судового збору є важливим для вирішення справи в господарському судочинстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богля С.С. Судові витрати в цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2005. 20 с.
2. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків. Право. 2010. 256 с.
3. Балюк І. А. Господарське процесуальне право: Навчально-методичний посібник. Київ: КНЕУ. 2002. 480 с.
4. Коваленко Т. С. Сутність та функції судових витрат у господарському процесі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1062. Серія «ПРАВО»*. 2013. Вип. № 14. С. 201–203.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 6, ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 21.10.2023).
6. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 14, ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/ed20231018#Text> (дата звернення 21.10.2023).
7. Постанова ВС від 12.11.2021 у справі № 916/3454/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101163445> (дата звернення 21.10.2023).
8. Постанова КГС ВС від 20.07.2021 у справі № 922/2604/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98584701> (дата звернення 21.10.2023).